श्रीः

पंचमहायज्ञविधिः

નિત્યકર્મમાટે અતિ ઉપયોગી શાસ્ત્રીય ગ્રંથ.

रचनार तथा प्रसिद्ध करनार

शास्त्री अंबाशंकर कल्याणजी शुक्ल

वलसाडवाला

द्वितीयावृत्तिः

મુંબઈ,
"તત્ત્વવિવેચક" પ્રેસમાં છાપ્યું.

संवत् १९६७ शके १८३२.

કિંમત ૨ આના.

॥ पंचमहायज्ञाः ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥

स्वाध्यायेन व्रतैर्होमैस्त्रैविद्येनेज्यया सुतैः
महायज्ञैश्च यज्ञैश्च ब्राह्मीयं क्रियते तनुः

બ્રાહ્મણાદિ દ્વિજમાત્રે વેદાધ્યયન કરવાથી (व्रतैः) મધુમાંસાદિ વર્જીત પદાર્થવાળા નિયમોવડે (होमैः) સાયં પ્રાતઃ હોમ અથવા સાવિત્રચરૂહોમવડે (त्रैविद्येनेज्यया) ઉત્તમ વ્રત વિષેશે કરી તેમજ દેવતા ઋષિઓ અને પિતરોને પૂજન તથા શ્રાદ્ધાદિ ક્રિયાથી પ્રસન્ન કરી. (सुतैः) ગૃહસ્થાશ્રમમાં નિયમિત રહિ પ્રજા ઉત્પન્ન કરીને, (**महायज्ञैः**) સંધ્યાતર્પણ પૂજન બલિ વિગેરે આગળ બતાવેલા અનુક્રમથી પંચમહાયજ્ઞ કરી.) (यज्ञैः) જ્યોતિષ્ટોમાદિ મહાયાગોવડે (**ब्राह्मी**) ब्रह्मप्राप्तियोग्या બ્રહ્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થવામાં (**इयं तनुः**) આ દેહ સાફલ્ય ગણાય છે. માટે દ્વિજોએ ઉપર દર્શાવ્યા પ્રમાણે સંપૂર્ણ ક્રિયા શાસ્ત્રાધારેજ થાયછે એમ માની નીચે બતાવેલા પંચમહાયજ્ઞવિધિનું સેવન અવશ્ય કરવું જોઇએ.

(સંધ્યા શબ્દનો અર્થ.)

अहो रात्रस्य यः संधिः सूर्यनक्षत्रवार्जितः ॥
सा तु संध्या समाख्याता मुनिभिस्तत्वदर्शिभिः

દીવસ અને રાત્રિનો જે સંધિ થવાનો સમય હોય છે. તથા જેમાં સૂર્ય તથા નક્ષત્ર તારાઓનું સ્પષ્ટ રીતે દર્શન થતું નથી તે સમયને તત્વવેત્તા મહાત્મા મુનિઓએ સંધ્યા કહ્યો છે.

સંધ્યા કરવાથી શું ફળ થાયછે.

अत्रिः

संध्यामुपासते ये तु सततं शंसितव्रताः ॥
विधूतपापास्ते यांति ब्रह्मलोकं सनातनम् ॥

જેઓ પોતાના નિયમમાં રહીને દરરોજ સંધ્યોપાસના કરેછે. તેઓ પોતાનાં પાપોને દૂર કરી સનાતનં અવિનાશિ બ્રહ્મલોકમાં જાયછે.

તેમજ याज्ञवल्क्य ઋષિએ પણ કહ્યું છે કે જેઓ ન કરવાનાં કામો કરવાથી પોતાના પાપમાં પરિપકવ થયેલા છે તેઓને પણ પવિત્ર કરવામાં બ્રહ્માએ જગત્ રચ્યું તે સમયે તેના કર્મ સાથે સંધ્યા રચી હતી. રાત્રી તથા દિવસમાં અજાણપણે કરેલાં પાપને સધ્યા મટાડે છે.

સંધ્યા ન કરવાથી થતા દોષો.

संध्या येन न विज्ञाता संध्या येनानुपासिता ।
जीवमानो भवेच्छूद्रो मृतः श्वा चाभिजायते ॥

સંધ્યા જેણે જાણી નથી. તેમ જાણીને જેણે કરી નથી. તે જીવતાં છતાં શૂદ્રના જેવો .સમજવો. એટલે પોતાના તેજને

તથા જાતિને કલંક લગાડવા જેવો થાયછે. અને મરણ પામ્યા પછી પશુયોનિ જેવા કે કૂતરાની જાતિમાં ઉત્પન્ન થાયછે. તેમજ સંધ્યા કર્યા શિવાય બીજાં કર્મનો આરંભ કરે છે તો તે કર્મનું ફલ મળતું નથી. તેમ પોતે અશુદ્ધ ગણાય છે. માટે સંધ્યાની આવશ્યકતાની જરૂર છે. આ પંચમહાયજ્ઞ સંબંધી અનેક પ્રમાણો છે પરંતુ જેમ બને તેમ મનુષ્યની પ્રવૃત્તિ સત્કર્મમાં રહે એટલા માટે આગળ પ્રયોગ દર્શાવું છું.

(संध्याप्रयोगः)

પ્રથમ શુદ્ધ સ્નાન કરી ધોયલું વસ્ત્ર પેહેરી પૂર્વ દિશાતરફ મુખ કરી આસનપર બેસી નીચે લખેલા મંત્રવડે ભસ્મ ધારણ કરવી.

ॐ त्र्यायुषंजमदग्नेः—ललाटे (કપાલે) ॐ कश्यपस्य त्र्यायुषं-ग्रीवायां (ગલે) ॐ यद्देवेषुत्र्यायुषं—दक्षिणांसे (ખભે) ॐ तन्नो-अस्तुत्र्यायुषं—हृदये (છાતીએ).

ઉપર પ્રમાણે ભસ્મ ધારણ કર્યા બાદ નીચેના મંત્રથી ત્રણવાર આચમન કરવું.

ॐ केशवाय नमःस्वाहा । ॐ नारायणाय नमःस्वाहा । ॐ माधवाय नमःस्वाहा ॥ गोविं-दाय नमइति हस्तंप्रक्षाल्य ॥

(शिखाबन्धनम्)

ॐ भूर्भुवः स्वः ॐ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गोदेव स्यधीमहि ॥ धियोयोनः प्रचोदयात् ॥

ઉપરનો મંત્ર ભણી શિખા બાંધવી. પછી નીચે લખેલા મંત્ર-વડે ત્રણ વાર પ્રાણાયામ કરવો.

ॐ भूः ॐ भुवः ॐ स्वः ॐ महः ॐ जनः ॐ तपः ॐ सत्यं ॐ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गोदेव-स्यधीमहि ॥ धियोयोनः प्रचोदयात् ॐ आपो ज्योती रसोमृतं ब्रह्मभूर्भुवःस्वरोम्

નીચેના મંત્રોથી શરીરને સ્પર્શ (ન્યાસ) કરવો.

(न्यासाः)

ॐ वाङ्मआस्येऽस्तु (મુખને સ્પર્શ કરવો)

ॐ नसोर्मे प्राणोस्तु (નાકને")

ॐ अक्ष्णोर्मे चक्षुरस्तु (આંખને")

ॐ कर्णयोर्मे श्रोत्रमस्तु (કાનને")

ॐ बाह्वोर्मे बलमस्तु (બંને બાહુને")

ॐ ऊर्वोर्मे ओजोऽस्तु (બંને જંઘાને)

ॐ अरिष्टानि मेंऽगानि तनूस्तन्वामेसहसंतु (આખાશરીરને)

(પછી માસ, પક્ષ, તિથિ, વારનું અનુક્રમે ઉચ્ચારણ કરીને સંકલ્પ કરવો)

अद्येत्यादि० ममोपात्तदुरितक्षयार्थं (प्रातः) संध्योपासनमहं करिष्ये.

આ પ્રમાણે प्रातः, मध्यान्ह અને सायं એવો સમયે સમયે સંકલ્પ કરવો. બાદ નીચેના ત્રણ મંત્રોવડે માર્જન કરવું.

(मार्जनम्)

ॐ आपोहिष्ठामयोभुवस्तानऊर्जेदधातन ॥ महेरणायचक्षसे ॥ १ ॥

ॐ योवः शिवतमोरसस्तस्यभाजयतेहनः ॥ उशतीरिवमातरः ॥

ॐ तस्माअरंगमामवोयस्यक्षयायजिन्वथ ॥ आपोजनयथाचनः ॥

(अघमर्पणं)

(જમણા હાથમાં જલ લઈ સુંધીને ડાબી બાજુપર નીચેનો મંત્ર ભણીને ફેંકી દેવું).

ॐ द्रुपदादिवमुमुचानः स्विन्नः स्नातोमलादिव पूतंपवित्रेणेवाज्यमापः शुंधंतुमैनसः ॥

ત્યાર બાદ નીચેના મંત્રથી સૂર્યનારાયણને ગંધપુષ્પ અક્ષત તથા જલવડે ત્રણવાર અર્ધ્ય કરવા.

(अर्घप्रदानं)

ॐ भूर्भुवः स्वः ॐ तत्सवितुर्वरेण्यंभर्गोदेवस्य धीमहि ॥ धियोयोनःप्रचोदयात् ॥ ब्रह्मस्वरूपिणे सूर्यनारायणाय नमः इदं अर्घ्यं दत्तंनमम ॥

કદાચિત્ કાલાતિક્રમ થયો હોય તો નીચેના મંત્રથી ચોથો અર્ધ્ય આપવો.

ॐ आकृष्णेनरजसावर्तमानो
निवेशयन्नमृतंमर्त्यंच ॥
हिरण्ययेनसवितारथेना
देवोयातिभुवनानिपश्यन् ॥

ત્યાર બાદ બંને હાથમાં ગંધપુષ્પ લઈ ઉંચા હાથ કરી સૂર્યનારાયણ સન્મુખ નીચેના ૪ મંત્રોવડે સ્તુતિ કરવી.

(उपस्थानम्)

ॐ उद्वयंतमसस्परिस्वःपश्यंतउत्तरम् ॥
देवंदेवत्रासूर्यमगन्मज्योतिरुत्तमम् ॥ १ ॥

ॐ उदुत्यंजातवेदसंदेवंवहंतिकेतवः ॥
दृशेविश्वायसूर्यं ॥ २ ॥

ॐ चित्रंदेवानामुदगादनीकं
चक्षुर्मित्रस्यवरुणस्याग्नेः ॥
आप्राद्यावापृथिवीअंतरिक्षꣳ
सूर्यआत्माजगतस्तस्थुषश्च ॥ ३ ॥

ॐ तच्चक्षुर्देवहितंपुरस्ताच्छुक्रमुच्चरत् ॥
पश्येमशरदःशतंजीवेमशरदःशतꣳ
शृणुयामशरदःशतंप्रब्रवामशरदःशतमदीनाः
स्यामशरदःशतंभूयश्चशरदःशतात् ॥ ४ ॥

આ પ્રમાણે ચાર મંત્રો ભણ્યા બાદ ગંધ પુષ્પ સૂર્યનારાયણને ચઢાવી દેવ. બાદ ગાયત્રી જપ માટે ધ્યાન કરવું.

ॐ तेजोसि शुक्रमस्यमृतमसि धामनामासि
प्रियंदेवानामनाधृष्टंदेवयजनमसि ॥

(गायत्रीजपः)

ॐ भूर्भुवः स्वः ॐ तत्सवितुर्वरेण्यं

भर्गोदेवस्यधीमहि ॥
धियोयोनःप्रचोदयात् ॥

ઉપરના મંત્રવડે યથાશક્તિ જપ કરવો. जपनिवेदनं.

ॐ देवागातुविदोगातुंवित्वागातुमित ॥
मनसस्पतइमंदेवयज्ञँस्वाहावातेधाः ॥

(संकल्पः)

अनेन यथाशक्त्या (प्रातः) संध्योपासनेन
तत्सत् परमेश्वरः प्रीयतां नमम ॥

પછી ભસ્મનો ત્યાગ કરી તિલક ધારણ કરવું. ઉપર દર્શાવ્યા પ્રમાણે સંધ્યા કરવાથી પોતાના ચિત્તની શુદ્ધિ થાય છે. તથા જ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ પછી મોક્ષગતિ મળે છે.

२ (देवतापूजनम्)

कात्यायनः—

आदित्यं गणनाथं च देवीं रुद्रं च केशवम् ॥
पंचदैवत्यमित्युक्तं सर्वकर्मसु योजयेत् ॥

સૂર્ય, ગણપતિ, દેવી, શંકર, વિષ્ણુ આપ્રમાણે પંચાયતનમાં પાંચ દેવતાઓનું દરરોજ પૂજન કરવું કારણ કે એ પાંચે દેવતાઓ પંચમહાભૂતના કારણ છે તથા સર્વ સુખના આપનારા

એજ છે માટે પાંચ દેવતામાં અભેદ બુદ્ધિ રાખી દરેક બ્રાહ્મણો તથા સદગૃહસ્થે પૂજન કરવા તત્પર રહેવું.

પંચાયતન દેવતામાં પોતાના કુલાચાર તથા ઇષ્ટ ભાવ પ્રમાણે દરએકને પજન કરવાની રીતિ—

૧ ગણપતિપંચાયતન—પ્રમુખ હોય તો મધ્યમાં ગણપતિ, ઈશાનમાં વિષ્ણુ, અગ્નિકોણમાં શંકર, નૈર્ઋત્યમાં સૂર્ય અને વાયુ કોણમાં દેવી. આપ્રમાણે ગણપતિ પંચાયતનમાં દેવતાસ્થાપન કરવું.

૨ શિવપંચાયતન—પ્રમુખ હોય તો મધ્યભાગમાં શંકર, ઈશાનમાં વિષ્ણુ, અગ્નિમાં સૂર્ય, નૈર્ઋત્યમાં ગણપતિ, અને વાયુ કોણમાં દેવીનું સ્થાપન કરવું.

૩ વિષ્ણુપંચાયતન—પ્રમુખ હોય તો મધ્યમાં વિષ્ણુ ઈશાનમાં શંકર, અગ્નિકોણમાં ગણપતિ, નૈર્ઋત્યમાં સૂર્ય. અને વાયુ કોણમાં દેવીનું સ્થાપન કરવું.

૪ દેવીપંચાયતન—દેવીપંચાયતનના પ્રમુખપણામાં મધ્યમાં દેવી, ઈશાનમાં વિષ્ણુ, અગ્નિકોણમાં શંકર, નૈર્ઋત્યમાં ગણપતિ તથા વાયુ કોણમાં સૂર્યની સ્થાપના કરવી.

૫ સૂર્યપંચાયતન—જ્યારે સૂર્યને પ્રમુખપણું હોય ત્યારે મધ્યમાં સૂર્ય, ઇશાનમાં શંકર, તથા અગ્નિકોણમાં ગણપતિ, અને નૈર્ઋત્યમાં વિષ્ણુ તથા વાયુકોણમાં દેવીનું સ્થાપન કરવું.

ઉપર દર્શાવ્યાપ્રમાણે જેને જે દેવતા વિશેષ ઇષ્ટતમ હોય તે પ્રમાણે પંચાયતનદેવતાનું પૂજન કરવું. પરંતુ સર્વ દેવતા

અભેદરૂપ છે એમ માનવું. કારણ કે વેદમાં તથા ધર્મશાસ્ત્રના ગ્રંથોમાં દેવતા પૂજનનો વિશેષ મહિમા બતાવેલો છે.

स्वयं यजति चेद्देवं उत्तमा सोदरात्मजैः ॥
मध्यमा या यजेत् भृत्यैरधमा याजनक्रिया ॥
धर्मार्जितधनक्रीतैर्यः कुर्यात् केशवार्चनं
उद्धरेत्स्वेन सहितान् दश पूर्वान् दशापरान् ॥

પોતેજ પુત્રો તથા ભાઈ ભાંડુ સહિત પૂજન કરે છે તો ઉત્તમ કહેવાય છે. પોતે અશક્ત હોવાથી તથા કારણસર બીજા (ભૃત્યવર્ગ) પાસે પૂજન કરાવવામાં આવે છે તે મધ્યમ કહેવાય છે. અને પોતેજ પારકાંને ઘેરે જઈ સ્વાર્થ માટે ધન લઈ પૂજન કરે છે તે અધમ પૂજા કહેવાય છે.

કારણ કે ધર્મથી મેળવેલા ધનનો મુખ્ય લાભ તો એજ છે કે પ્રભુપ્રીત્યર્થ સત્કર્મમાં ખરચેલા દ્રવ્યથી પોતાના દશ પૂર્વજો તથા થનારી દશ પેઢી અને પોતે મળીને એકંદર એકવીશ પેઢીનો ઉદ્ધાર (પાવન) થાય છે.

ઉપર દર્શાવ્યાપ્રમાણે જેઓ વરતતા નથી એટલે કોઇપણ દેવતામાં આસ્તિકબુદ્ધિ પ્રમાણે જેઓ વરતતા નથી તેની તેટલી પેઢી (વંશ) ધીમે ધીમે નીચે થતી જાય છે. માટે દરરોજ પંચાયતન દેવતાનું પૂજન શ્રદ્ધાપૂર્વક કરવું.

(षोडशोपचारपूजाक्रमः)

आचम्य प्राणानायम्य॥श्रीमन्महागणाधिपतये नमः॥सुमुखश्चैकदंतश्च कपिलो गजकर्णकः ॥ लंबोदरश्च विकटो विघ्ननाशो गणाधिपः ॥

(संकल्पः)

अद्येत्यादि० मम श्रुतिस्मृति पुराणोक्तफल-प्राप्त्यर्थं षोडशोपचारैः अमुकपंचायतनदेवता-पूजनमहं करिष्ये ॥

तत्रादौ कलशस्थवरुणपूजनम्, शंखघंटार्चनं करिष्ये ॥

ઉપર પ્રમાણે સંકલ્પ કર્યા બાદ ॐ तत्वायामीति० वरुणं संपूज्य० शंख અને ઘંટાનું પૂજન કરવું.

ॐ अग्निर्ऋषिः पवमानः पांचजन्यः पुरोहितः ॥ तमीमहेमहागयं ॥ આ મંત્રથી पांचजन्य (શંખ) નું પૂજન કરવું.

(आवाहनं) (वामकरे)

ॐ सहस्रशीर्षापुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात् ॥ सभूमिꣳसर्वतस्पृत्वात्यतिष्ठद्दशांगुलम् ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः श्री अमुकपंचायतनदेवता-
भ्योनमः आवाहनपूर्वकं ध्यायामि ॥ १ ॥

ગણાનાંત્વા० મંત્રથી ગણપતિનું । નમઃ શંભવાય० મંત્રથી શંકરનું । इदं विष्णु० મંત્રથી વિષ્ણુનું । अंबे० મંત્રથી દેવીનું आकृष्णने० મંત્રથી સૂર્યનું ધ્યાન કરવું. આ પ્રમાણે પંચાયતન દેવતાઓનું ધ્યાન કર્યા બાદ નીચેપ્રમાણે સર્વનું એક તંત્રથી પૂજન કરવું.

(आसनं) (दक्षिणकरे)

ॐ पुरुषएवेदꣳसर्वं यद्भूतंयच्चभाव्यम् ॥
उतामृतत्वस्येशानोयदन्नेनातिरोहति ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीअमुकपंचायतनदेवताभ्यो-
नमः आसनं (पुष्पं) समर्पयामि ॥

(पाद्यं) (वामपादे)

ॐ एतावानस्यमहिमातोज्यायांश्चपूरुषः ।
पादोऽस्यविश्वाभूतानित्रिपादस्यामृतंदिवि ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीअमुक पंचा० देवताभ्यो-
नमः पाद्यं सम० ॥ २ ॥

(अर्घ्यं) (दक्षिणपादे)

ॐ त्रिपादूर्ध्व उदैत्पुरुषःपादोस्येहाभवत्पुनः ।
ततोविष्वङ्व्यक्रामत्साशनानशनेऽअभि ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्री अमुकपं० दे० नमः
अर्घ्यंसमर्पयामि ॥ ४ ॥

(आचमनीयं) (वामजानौ)

ॐ ततोविराडजायतविराजोऽअधिपूरुषः ॥
सजातोअत्यरिच्यतपश्चाद्भूमिमथोपुरः ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्री अमुकपं० दे० नमः
आचमनीयंस० ॥ ५ ॥

(पंचामृतस्नानं)

ॐ पंचनद्यःसरस्वतीमपियंतिसस्रोतसः ॥
सरस्वतीतुपंचधासोदेशेऽभवत्सरित् ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्री अमुकपं० दे० नमः
पंचामृतस्नानंस० ॥

(शुद्धोदकस्नानं) (दक्षिणजानौ)

ॐ तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतःसंभृतंपृषदाज्यम् ॥
पशूंस्ताँश्चक्रेवायव्यानारण्याग्राम्याश्चये ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्री अमुकपं० दे० नमः शुद्धोदकस्नानंस० ॥ ६ ॥

ॐ आपोहिष्ठामयोभुवः ॥ १ ॥ ॐ योवःशिवतमो० ॥ २ ॥ ॐ तस्माअरंग० ॥ ३ ॥
इति त्रिभिर्मंत्रैः अभिषेकः ॥

(वस्त्रं) (वामकट्यां)

तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतऋचःसामानिजज्ञिरे ॥
छंदा॑ᳲसिजज्ञिरेतस्माद्यजुस्तस्मादजायत ॥

(यज्ञोपवीतं) (दक्षिणकट्यां)

ॐ तस्मादश्वाअजायंतयेकेचोभयादतः ॥
गावोहजज्ञिरेतस्मात्तस्माज्जाताअजावयः ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्री अमुकपं० दे० नमः यज्ञोपवीतं (अक्षतान्वा) समर्पयामि ॥

(गंधं) (नाभौ)

ॐ तंयज्ञंबर्हिषिप्रौक्षन्पुरुषंजातमग्रतः ॥
तेनदेवाअयजंतसाध्याऋषयश्चये ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्री अमुकपंचायतनदेवता-
भ्योनमः गंधंसमर्पयामि ॥ पश्चात्गणपतये-
दूर्वाः । शंकरायबिल्वदलानि । विष्णवेतुलसी-
दलानिअर्पयेत् ॥

(पुष्पाणि) (हृदये)

ॐ यत्पुरुषंव्यदधुः कतिधाव्यकल्पयन् ॥
मुखंकिमस्यासीत्किंबाहूकिमूरूपादाउच्येते ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्री अमुकपं० देवताभ्योनमः
पुष्पाणिस० ॥

(धूपं) (वामकुक्षौ)

ॐ ब्राह्मणोस्यमुखमासीद्बाहूराजन्यःकृतः ॥
ऊरूतदस्ययद्वैश्यः पद्भ्यांशूद्रोऽअजायत ॥
ॐ भूर्भुव स्वः श्री अमुकपं० दे० नमः धूपं
आघ्रापयामि ॥

(दीपं) (दक्षिणकुक्षौ)

ॐ चंद्रमामनसोजातश्चक्षोः सूर्योऽअजायत ॥
श्रोत्राद्वायुश्चप्राणश्चमुखादग्निरजायत ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्री अमुकपं० दे० नमः दीपं
दर्शयामि ॥

(नैवेद्यं) (कंठे)

ॐ नाभ्याआसीदंतरिक्षꣳशीर्ष्णोद्यौःसमवर्त्तत॥
पद्भ्यांभूमिर्दिशः श्रोत्रात्तथालोकाँअकल्पयन् ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्री अमुकपं० दे० नमः
नैवेद्यंस० ॥

ॐ प्राणायस्वाहा । ॐ अपानायस्वाहा ।
ॐ व्यानायस्वाहा । ॐ समानायस्वाहा ।
ॐ उदानायस्वाहा । नैवेद्यांतेहस्तप्रक्षालनार्थं
मुखप्रक्षालनार्थं पानीयंस० ॥ करोद्वर्तनार्थं
चंदनं समर्पयामि ॥

(तांबूलम्) (मुखे)

ॐ यत्पुरुषेणहविषादेवायज्ञमतन्वत ॥
वसंतोस्यासीदाज्यंग्रीष्मइध्मःशरद्धविः ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्री अमुकपं० दे० नमः पूगी-
फलतांबूलदक्षिणांस० (तदभावेगंधपुष्पं)

(आरार्तिकं) (नेत्रयोः)

ॐ सप्तास्यासन्परिधयस्त्रिःसप्तसमिधः कृताः
देवायद्यज्ञंतन्वानाअबध्नन्पुरुषंपशुम् ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्री अमुकपं० दे० नमः प्रद-
क्षिणापूर्वकं आरार्तिकंस० ॥

(पुष्पांजलिः) (शिरसि)

ॐ यज्ञेनयज्ञमयजंतदेवा-
स्तानिधर्माणिप्रथमान्यासन् ॥
तेहनाकंमहिमानःसचंत
यत्रपूर्वेसाध्याःसंतिदेवाः ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीअमुकपं० दे० नमः मंत्र-पुष्पांजलिं समर्पयामि ॥

(प्रार्थना)

ॐ अद्भ्यः संभृत० इत्यारभ्य श्रीश्च ते इत्यंतेन षण्मंत्रेण स्तुतिः ॥

आवाहनंनजानामिनजानामितवार्चनम् ॥
पूजांचैवनजानामिक्षमस्वपरमेश्वर ॥
अन्यथाशरणंनास्तित्वमेवशरणंमम ॥
तस्मात्कारुण्यभावेनरक्षस्वपरमेश्वर ॥

(शक्तिश्चेत् गणेशसूक्तं (शीर्ष) शिवस्य-नमस्ते ६६ मंत्रात्मको रौद्राध्यायः ॥ विष्णोः पुरुषसूक्तं २२ मंत्राः ॥ देव्याः देवीसूक्तं अहंविश्वे० ॥ सूर्यस्य विभ्राट् मंडलब्राह्मणादि० આ બધા વૈદિક પ્રમાણ મંત્રો તે તે દૈવતાપરત્વ છે. માટે શક્તિ પ્રમાણે પાઠ કરવો.)

(संकल्पः) अनेन ध्यानावाहनादि षोडशोपचारैः कृतेन पूजनेन श्री अमुकपंचायतन देवताः प्रीयंतां नमम ॥ इति देवतापूजनं

ઉપરપ્રમાણે દેવપૂજન કર્યાબાદ તર્પણ કરવા અગાઉ બ્રહ્મયજ્ઞનો પાઠ ભણી જવો.

(अथ ब्रह्मयज्ञः).

स्वाध्यायो ब्रह्मयज्ञः मनुः–નિચે દર્શાવેલા બ્રહ્મયજ્ઞનો પાઠ કરવાથી અનંત ફલ મલેછે. માટે બની શકે તેમ "બ્રહ્મયજ્ઞ" કરવો. પ્રથમ આચમન, પ્રાણાયામ કરી નિચે પ્રમાણે સંકલ્પ કરવો.

अद्यपूर्वोच्चरित एवं गुणविशेषण विशिष्टायां शुभपुण्य तिथौ मम आत्मनः श्रुतिस्मृति पुराणोक्तफलप्राप्त्यर्थं ॐ तत्सत् परमेश्वर प्रीत्यर्थं यथाशक्ति ब्रह्मयज्ञेनाहं यक्ष्ये । ઉપરપ્રમાણે સંકલ્પ કર્યાબાદ पवित्रेस्थो वैष्णव्यौ० એ મંત્રથી હાથમાં વીંટી પેહેરવી.

ॐ इषेत्वादिषु मंत्रेषु स्वं ब्रह्मांतेषु दशप्रणव सहितेषुयाः क्रियाः तत्र विवस्वान् ऋषिः प्रजापतिर्देवता । सर्वाणि छंदांसि सर्वाणि सामानि प्रतिलिंगोक्ता देवता ब्रह्मयज्ञे विनियोगः ઉપર પ્રમાણે બીજો સંકલ્પ કર્યાબાદ નિચે લખવા મુજબ ન્યાસ કરવા.

ॐ गौतमभरद्वाजाभ्यां नमः नेत्रयोः । ॐ विश्वामित्र जमदग्निभ्यां नमः–श्रोत्रयोः ॥ ॐ वासिष्ठकश्यपाभ्यां नमः–नासि-

कयोः ॥ ॐ अत्रयेनमः—वाचि ॥ ॐ गायत्र्यग्निभ्यां नमः—शिरसि ॥ ॐ उष्णिक् सवितृभ्यां नमः—ग्रीवायां ॥ ॐ बृहती बृहस्पतिभ्यां नमः— अनूके ॥ ॐ बृहद्रथंतरस्वरद्यावा पृथिवीभ्यां नमः—बाह्वोः ॥ ॐ त्रिष्टुप् इन्द्राभ्यां नमः—नाभौ ॥ ॐ जगत्यादित्याभ्यां नमः—श्रोण्योः ॥ ॐ अतिच्छंदा प्रजापतिभ्यां नमः (लिंगे) ॐ यज्ञायज्ञिय वैश्वानराभ्यां नमः—गुदे ॥ ॐ अनुष्टुप् विश्वेभ्यो देवेभ्योनमः—ऊर्वोः ॥ ॐ पंक्तिमरुद्भ्यो नमः—जान्वोः ॥ ॐ द्विपदाविष्णुभ्यां नमः—पादयोः ॥ ॐ विच्छंदावायुभ्यां नमः—नासापुटस्थप्राणेषु । ॐ न्यूनाक्षराछंदोभ्योनमः—सर्वांगेषु ॥ एवं अंगानि योजयित्वा वेदमयः संपद्यते ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः ॐ तत्सवितु० ॥ १ ॥ ॐ इषेत्वोर्जेत्वा वायवस्थ देवोवः सविता प्रार्पयतु श्रेष्ठतमाय कर्मणऽआप्यायध्व मघ्न्याऽइंद्राय भागं प्रजापती रनमीवाऽअयक्ष्मामावस्तेन ईशतमाघशर्ंहसोध्रुवाऽअस्मिन्गोपतौस्यात् बह्वीर्यजमानस्य पशून् पाहि ॥ २ ॥ वसोः पवित्रम् ॥ हिरण्मयेन पात्रेण सत्यस्यापिहितं मुखं ॥ यो सावादित्ये पुरुषः सोसावहम् ॥ ३ ॥ ॐ३म् खं ब्रह्मः ॥ व्रतमुपैष्यन्नन्तरेणा हवनीयं च गार्हपत्यं च प्रांक्तिष्ठन्नप उपस्पृशति । तद्यदप उपस्पृशति अमेध्योवै पुरुषो यदनृतं वदति तेन पूतिरंतरतो मेध्यावा आपोमेध्यो भूत्वा व्रतमुपयानीति

पवित्रं वा आपः पवित्रपूतो व्रतमुपयानीति तस्माद्वा अप उपस्पृशति ॥ १ ॥ सोऽग्निमेवा भीक्षमाणो व्रतमुपैति । ॐ पूर्णमदः पूर्णमिदं पूर्णात्पूर्ण मुदुच्यते । पूर्णस्य पूर्णमादाय पूर्णमेवाव शिष्यते ॥ ॐ खं ब्रह्म । ॐ खं पुराणं ॐ वायुरेवखमिति हस्माह कौरव्यायणीपुत्रो वेद यं ब्रह्मणा विदुर्वेदेन नयद्वेदितव्यं ॥ ॐ प्राश्नी पुत्रादासुरिवासिनः प्राश्नी पुत्र आसुरायणादासुरायण आसुरेरासुरीर्याज्ञवल्क्यात् याज्ञवल्क्य उद्दालकात् उद्दालकोऽरुणादरुण उपवेशेरुपवेशिः कुश्रेः कुश्रिः वाजश्रवसो वाजश्रवा जिह्वावतो बाध्योगाज्जिह्वावान् बाध्यो गोऽसितात् वार्षगणादसितो वार्षगणो हरितात् कश्यपात् हरितः कश्यपः शिल्पात् कश्यपात् शिल्पः कश्यपः कश्यपात् नैध्रुवेः कश्यपो नैध्रुविर्वाचो वाक् अंभिण्या अंभिण्यादित्यादादित्या नीमानि शुक्लानि यजूंषि वाजसनेयेन याज्ञवल्क्येन आख्यायंते ॥ २ ॥ ॐ अग्निमीळे पुरोहितं यज्ञस्य देवमृत्विजम् ॥ होतारं रत्नधातमं ॥ ३ ॥ ॐ अग्नआयाहि वीतये गणानो हव्यदातये ॥ निहोता सत्सिबर्हिषि ॥ ४ ॥ ॐ शन्नोदेवीरभिष्टय आपोभवंतु पीतये ॥ शंयोरभिस्रवंतुनः ॥ चतुर्वेदानंतरं अंगानि पठेत्—अथानुवाकान् वक्ष्यामि । मंडलं दक्षिण माक्षि हृदयम् । अथ शिक्षां प्रवक्ष्यामि । अथातोऽधिकारः फलयुक्तानि कर्माणि । अथातो-गृह्यस्थालीपाकानां कर्म । वृद्धिरादैच् । समाम्नायः समम्नातः ।

मयरसतजभनलगसंमितं । पंच संवत्सरमयं युगाध्यक्षम् । गौःग्मा: । अथातो धर्मजिज्ञासा । अथातो ब्रह्मजिज्ञासा । योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं । नारायणं नमस्कृत्य । इति विद्यातपोयोनिरयोनिर्विष्णुरीडितः ॥ वाग्यज्ञेनार्चितो देवः प्रीयतां मे जनार्दनः ॥ આપ્રમાણે ब्रह्मयज्ञना છેવટ यस्य स्मृत्या० ભણી સંકલ્પ કરવો. अनेन ब्रह्मयज्ञाख्येन कर्मणा श्रीभगवान् परमेश्वरः प्रीयताम् ॥

३ (अथ तृतीयः पितृयज्ञः)

(तर्पणम्)

मनुः

अध्यापनं ब्रह्मयज्ञः पितृयज्ञस्तु तर्पणम् ॥
होमो दैवो बलिर्भौतो नृयज्ञोऽतिथिपूजनम्

મનુસ્મૃતિના ત્રીજા અધ્યાયમાં કહ્યું છે કે—જપ, તથા ભણાવવું તેને ब्रह्मयज्ञ કહેછે. મરણ પામેલા પિતરોને ઉદ્દેશિને અન્નાદિ તથા तर्पण श्राद्ध આદિ क्रिया કરવામાં આવેછે. તેને पितृयज्ञ કહેછે. અગ્નિમાં હોમ તથા દેવતાનું પૂજન કરવું તેને दैवयज्ञ કહેછે. બલિદાન કરવું તેને भूतयज्ञ કહેછે. અતિથી અભ્યાગતનું તથા વિદ્વાનોનું પૂજન સત્કાર કરવામાં આવેછે. તેને नृयज्ञ કહેછે.

ઉપર દર્શાવેલા પંચમહાયજ્ઞનું સેવન કરનાર મનુષ્ય પોતાના સમગ્ર દોષોને દૂર કરે છે તેમાં पितृयज्ञ ના બે પ્રકારના ભેદ છે. "एकः तर्पणाख्यः द्वितीयः श्राद्धाख्यश्च" ૧ મરણ પામેલા પિતરો (પૂર્વજો) ને નિત્ય તર્પણવિધિથી તિલાંજલિ દાન કરવું. ૨ સાંવત્સરિક તેમજ તીર્થાદિકોમાં જઈ નૈમિત્તિક શ્રાદ્ધાદિવડે તૃપ્ત કરવા કારણ કે पितृतः कुलसंततिः" પિતરોના આશીર્વાદથી જ વંશની વૃદ્ધિ થાય છે. અને એમ ન કરવાથી કાત્યાયન-સૂત્રમાં સ્પષ્ઠ લખ્યું છે કે अतर्पिताः देहाद्रुधिरं पिबंति" પિતરોને તૃપ્ત ન કરવાથી દેહમાંથી રૂધિર પીયે છે. આ ઉપરથી એમ સમજવું નહીં કે પિતરો શું કૃતઘ્નિ હતા? આવું સમજવું અજ્ઞાનનું કારણ છે. પરંતુ વંશવૃદ્ધિ થતી નથી એ પ્રત્યક્ષ દેખાય છે.

વળી (श्राद्ध) તર્પણ સંબંધી વિશેષ પ્રમાણ જોઇએ તો ऋग्वेद, तथा यजुर्वेदना ૧૯ मां अध्यायमां तथा अथर्वणना ૪ भागमां સ્પષ્ટ દર્શાવેલું છે. તો આ જગ્યાએ વિશેષ લખવાની જરૂર નથી. તેમજ કાત્યાયનમાંથી થોડો જ ભાગ માત્ર ક્રમ સમજવા માટે પ્રદર્શિત કરીએ છીએ.

तर्पण प्रयोगः।

धृत कुशपवित्रः आसने उपविश्य आचम्य प्राणानायम्य ।

આસન ઉપર બેશીને દર્ભની પવિત્રી અનામિકામાં પહેરી આચમન તથા પ્રાણાયામ કરવો.

પવિત્રી ધારણ કરવાનો મંત્ર.

ॐ पवित्रेस्थोवैष्णव्यौ सवितुर्वः प्रसव उत्पुनाम्यच्छिद्रेण पवित्रेण सूर्यस्य रश्मिभिः ॥ तस्यते पवित्रपते पवित्रपूतस्य यत्कामः पुनेतच्छकेयम् ॥ १ ॥

सङ्कल्पः ।

तिथिर्विष्णुस्तथावारो नक्षत्रं विष्णुरेव च ।
योगश्चकरणं चैव सर्वं विष्णुमयं जगत् ॥

ॐ विष्णवे नमः । अद्य पूर्वोच्चारित एवंगुणविशेषणविशिष्टायां शुभपुण्यतिथौ ममाऽत्मनः श्रुतिस्मृतिपुराणोक्तफलप्राप्त्यर्थं ॐ तत्सत् परमेश्वरप्रीत्यर्थं देवऋषिमनुष्यपितृतर्पणमहं करिष्ये ॥

એ પ્રમાણે સંકલ્પ કર્યાબાદ ત્રાંબા અથવા રૂપાના વાસણમાં જલ ભરીને ગંધ પુષ્પ નાખવાં.

ॐ विश्वान्देवान् भवत्सु आवाहयिष्ये । ॐ आवाहय । ॐ विश्वेदेवा स आगत श्रुणुताम इमᳪहवम् । एदम्बर्हि निषीदत ॥ २ ॥ विश्वेदेवाः श्रुणुते मᳪहवम्मेये अन्तरिक्षे यऽउपद्य विष्ठ । ये अग्नि जिव्हा उतवा यजत्राऽआसद्यास्मिन् बर्हिषिमादयध्वम् ॥ ३ ॥

આ મંત્ર બોલીને જલમાં યવ નાંખી આવાહન કરવું.

ततो देवानां आवाहनम् ।

आगच्छन्तु महाभागा विश्वेदेवा महाबलाः ।

ये तर्पणेऽत्र विहिताः सावधाना भवन्तु ते ।

ॐ भवामः ॥ (देवतर्पणम्)

દર્ભની શલાકા જમણા હાથમાં ધારણ કરી દેવ તીર્થથી એક એક અંજલી આપવી.

ॐब्रह्मा तृप्यताम् । ॐविष्णुस्तृप्यताम्, । ॐरुद्रस्तृप्यताम् । ॐप्रजापति स्तृप्यताम् । ॐ देवास्तृप्यंताम् । ॐछंदांसि तृप्यंताम् । ॐवेदास्तृप्यंताम् । ॐऋषय स्तृप्यंताम् । ॐपुराणाचार्यास्तृप्यंताम् । ॐगंधर्वास्तृप्यंताम् । ॐ इतराचार्यास्तृप्यंताम् । ॐ संवत्सरसावयवस्तृप्यन्ताम् । ॐ देव्य स्तृप्यन्ताम् । ॐअप्सरसस्तृप्यंताम् । ॐ देवानुगास्तृप्यंताम् । ॐनागास्तृप्यन्ताम् । ॐसागरास्तृप्यन्ताम् । ॐपर्वतास्तृप्यन्ताम् । ॐसरितस्तृप्यन्ताम् । ॐमनुष्यास्तृप्यन्ताम् । ॐयक्षास्तृप्यन्ताम् । ॐरक्षांसितृप्यन्ताम् । ॐपिशाचास्तृप्यन्ताम् । ॐसुपर्णास्तृप्यन्ताम् । ॐभूतानि तृप्यन्ताम् । ॐपशव स्तृप्यन्ताम् । ॐवनस्पतयस्तृप्यन्ताम् । ॐओषधयस्तृप्यन्ताम् । भूतग्रामश्चतुर्विधस्तृप्यताम् ।

(मनुष्यदेव तर्पणम्)

निवीत्या उत्तराभिमुखः यवैर्ऋषींस्तर्पयेत् ।

જનોઈ કંઠમાં ધારણ કરીને દરેકને નિચે લખ્યા પ્રમાણે બેબે અંજલી આપવી.

तद्यथा ॐ सनकस्तृप्यतु ॐ सनकः० । २ ।
ॐ सनन्दनस्तृप्यतु ॐ सनन्दन० । २ ।
ॐसनातन स्तृप्यतु ॐ सनातनः० । २ ।
ॐकपिलस्तृप्यतु ॐ कपिलः० । २ ।
ॐआसुरि स्तृप्यतु ॐ आसुरिः० । २ ।
ॐवोढुस्तृप्यतु ॐ वोढुः० । २ ।
ॐपंचशिखस्तृप्यतु ॐ पञ्चशिखः० । २ ।

पितृतर्णम्

कृतापसव्यो दक्षिणाभिमुखः कुशपाणिः पितॄंस्तर्पयेत्
દર્ભને બેવડા કરી એટલે દર્ભના મૂળ તથા અગ્રભાગ બન્ને જમણા અંગુઠા તરફ રાખીને અપસવ્ય કરીને જલમાં તલ નાંખીને જમણાં અંગુઠા તરફથી દરેકને નિચે લખ્યા પ્રમાણે ત્રણ ત્રણ અંજલી આપવી.

ॐकव्यवाडनलस्तृप्यताम् । कव्य० । कव्य० । ३ ।
ॐसोमस्तृप्यताम् । सोम० । सोम० । ३ ।
ॐअर्यमा तृप्यताम् । अर्यमा० । अर्यमा० । ३ ।
ॐअग्निष्वात्ताः पितरस्तृप्यन्ताम् ।। ३ ।।
ॐसोमपाः पितरस्तृप्यन्ताम् ।। ३ ।।
ॐबर्हिषदः पितरस्तृप्यन्ताम् ।। ३ ।।

(यमतर्पणम्)

ॐयमायनमः ॐयमाय० । ॐयमाय० ॥ ३ ॥

ॐधर्मराजाय नमः । ॐधर्म रा० । ॐधर्म रा० ॥ ३ ॥

ॐमृत्यवे नमः ॐमृत्यवे० । ॐमृत्यवे० ॥ ३ ॥

ॐअंतकाय नमः । ॐअंतकाय० । ॐअंतकाय० ॥३॥

ॐवैवस्वताय नमः ॥ ३ ॥

ॐकालाय नमः ॥ ३ ॥

ॐसर्वभूतक्षयाय नमः ॥ ३ ॥

ॐऔदुम्बराय नमः ॥ ३ ॥

ॐदध्नाय नमः ॥ ३ ॥

ॐनीलाय नमः ॥ ३ ॥

ॐपरमेष्ठिने नमः ॥ ३ ॥

ॐवृकोदराय नमः ॥ ३ ॥

ॐचित्राय नमः ॥ ३ ॥

ॐचित्रगुप्ताय नमः ॥ ३ ॥

નિચેના પિતૃતર્પણ માં शर्मा ઠેકાણે क्षत्रिये वर्मा वैश्यએ गुप्तः, ઉચ્ચાર કરવો.

(ॐउशन्तस्त्वेत्यावाहनम्) ॐउशन्तस्त्वानिधीम हयुशन्तः- समिधीमहि ॥ उशन्नुशतआवह पितॄन्हविषे अत्तवे ॥ ४ ॥

समस्तपितॄनावाहयिष्ये ॥ ततअपसव्येन ।

अमुकगोत्रः अस्मत्पिता अमुक शर्मा वसुरूपस्तृप्यताम् । इदं जलं तस्मै स्वधानमः ॥ ३ ॥

अमुकगोत्रः अस्मत्पितामहः अमुकशर्मा रुद्ररूपस्तृप्यताम् । इदं जलं तस्मै स्वधानमः ॥ ३ ॥

अमुकगोत्रः अस्मत्प्रपितामहः अमुकशर्मा आदित्यस्वरूपस्तृप्यताम् । इदं जलं तस्मै स्वधानमः ॥ ३ ॥

अमुकगोत्रा अस्मन्माता अमुकदा वसुरूपा तृप्यताम् । इदं जलं तस्यै स्वधानमः ॥ ३ ॥

अमुकगोत्रा अस्मत्पितामही अमुकदा रुद्रस्वरूपा तृप्यताम् इदं जलं तस्यै स्वधानमः ॥ ३ ॥

अमुकगोत्रा अस्मत्प्रपितामही अमुकदा आदित्यरूपा तृप्यताम् । इदं जलं तस्यै स्वधानमः ॥ ३ ॥

अमुकगोत्रा अस्मत्सापत्नमाता अमुकदा वसुरूपा तृप्यताम् । इदं जलं तस्यै स्वधानमः ॥ ३ ॥

पश्चादेतान्मंत्रान्पठेत्

ત્યાર પછી નીચેના મંત્રો ભણવા.

ॐ उदीरतामवर उत्परासऽउन्मध्यमाःपितरःसोम्यासः ॥
असुंय्यऽईयुरवृकाऽऋतज्ञास्तेनोवन्तुपितरोहवेषु ॥ ५ ॥

ॐअङ्गिरसोनःपितरोनवग्वाऽअथर्वाणोभृगवःसोम्यासः ॥
तेषांवयᳬसुमतौ यज्ञियानामपिभद्रेसौमनसेस्याम् ॥ ६ ॥

ॐआयन्तुनःपितरःसोम्यासोग्निष्वात्ताःपथिभिर्देवयानैः ॥ अस्मिन्यज्ञे स्वधयामदन्तोधिब्रुवन्तुतेवन्त्वस्मान् ॥ ७ ॥

ॐऊर्ज्जंवहन्तीरमृतंघृतम्पयः कीलाल म्परिस्रुतम् ॥ स्वधास्थतर्प्पयतमेपितॄन् ॥ ८ ॥

ॐपितृभ्यःस्वधायिभ्यःस्वधानमः पितामहेभ्यः स्वधायिभ्यःस्वधानमःप्रपितामहेभ्यः स्वधायिभ्यःस्वधानमः ॥ अक्षन्पितरोमीमदन्तपितरो तीतृपन्तपितरःपितरः शुन्धद्ध्वम् ॥ ९ ॥

ॐयेचेहपितरोयेचनेहयाँश्चविद्मयाँ २ उचनप्रविद्म ॥ त्वंवेत्थयतितेजातवेदःस्वधाभिर्य्यज्ञꣳसुकृतञ्जुषस्व ॥ १० ॥

ॐमधुव्वाताऽऋतायतेमधुक्षरन्तिसिन्धवः ॥ माद्ध्वीर्न्नःसन्त्वोषधीः ॥ ११ ॥

ॐमधुनक्तमुतोषसोमधुमत्पार्थिवꣳ रजः ॥ मधुद्यौरस्तुनः पिता ॥ १२ ॥

ॐमधुमान्नोवनस्पतिर्म्मधुमाँ २ अस्तु सूर्य्यः ॥ माद्ध्वीर्गावोभवन्तुनः ॥ १३ ॥

ॐ मधु मधु मधु तृप्यद्ध्वम् तृप्यद्ध्वम् तृप्यद्ध्वम् ।

ॐनमोवःपितरोरसायनमोवःपितरः शोषायनमोवः पितरोजीवायनमोवःपितरः स्वधायैनमोवः पितरोघोरायनमोवः पितरोमन्यवेनमोवःपितरः पितरोनमोवो गृहान्नःपितरोदत्तसतोवःपितरोदेष्म्मैतद्वःपितरोवासः ॥ १४ ॥

आधत्त पितरो गर्भङ्कुमारम्पुष्करस्रजम्।।यथेह पुरुषोसत् ।।१५।।

ઉપરના મંત્રો બોલી માતામહના ગોત્રનું ઉચ્ચારણ કરી અનુક્રમે તર્પણ કરવું.

अमुकगोत्रः अस्मन्मातामहः अमुकशर्मा वसुरूपस्तृप्यताम्
इदं जलं तस्मै स्वधानमः ।। ३ ।।

अमुकगोत्रः अस्मत् प्रमातामहः अमुकशर्मा रुद्ररूपस्तृप्यताम् ।
इदं जलं तस्मै स्वधानमः ।। ३ ।।

अमुकगोत्रः अस्मद्वृद्धप्रमातामहः अमुकशर्मा आदित्यरूप स्तृप्यताम् । इदं जलं तस्मै स्वधानमः ।। ३ ।।

अमुकगोत्रा अस्मन्मातामही अमुकदा वसुरूपा तृप्यताम् । इदं जलं तस्यै स्वधानमः ।। ३ ।।

अमुकगोत्रा अस्मत्प्रमातामही अमुकदा रुद्ररूपा तृप्यताम् । इदं जलं तस्यै स्वधानमः ।। ३ ।।

अमुकगोत्रा अस्मद्वृद्धप्रमातामही अमुकदा आदित्यरूपा तृप्यताम् । इदं जलं तस्यै स्वधानमः ।। ३ ।।

(ततः स्वपत्न्यादिकमेकोद्दिष्टगणं तर्पयेत्)

अमुकगोत्रा अस्मत्पत्नी अमुकदा वसुरूपा तृप्यताम् । इदं जलं तस्यै स्वधानमः ।। ३ ।।

अमुकगोत्रः अस्मत्सुतः अमुकशर्मा वसुरूपस्तृप्यताम् । इदं जलं तस्मै स्वधानमः ।। ३ ।।

अमुकगोत्रा अस्मत्कन्या अमुकदा वसुरूपा० ॥ ३ ॥

अमुकगोत्रः अस्मत्पितृव्यः अमुकशर्मा वसु० ॥ ३ ॥

अमुकगोत्रः अस्मन्मातुलः अमुक शर्मा वसु० ॥ ३ ॥

अमुकगोत्रः अस्मद्भ्राता अमुकशर्मा वसु० ॥ ३ ॥

अमुकगोत्रः अस्मत्पितृभगिनी अमुकदा वसु० ॥ ० ॥

अमुकगोत्रा अस्मन्मातृभगिनी अमुकदा वसु० ॥ ३ ॥

अमुकगोत्रा अस्मदात्मभगिनी अमुकदा वसु० ॥ ३ ॥

अमुकगोत्रः अस्मच्छ्वशुरः अमुकशर्मा वसु० ॥ ३ ॥

अमुकगोत्रः अस्मद्गुरुः अमुकशर्मा वसु० ॥ ३ ॥

अमुकगोत्रः अस्मच्छिष्यः अमुकशर्मा वसु० ॥ ३ ॥

अमुकगोत्रः अस्मन्मित्रं अमुक शर्मा वसु० ॥ ३ ॥

अमुकगोत्रः अस्मद्दासः अमुक शर्मा वसुरूपस्तृप्यताम् इदं जलं तस्मै स्वधानमः ॥ ३ ॥

ततः । आब्रह्मस्तम्बपर्यन्तं देवर्षिपितृमानवाः ॥ तृप्यंतु पितरः सर्वे मातृमातामहादयः ॥

अतीतकुलकोटीनां सप्तद्वीपनिवासिनाम् ॥ आब्रह्मभुवनाल्लोकादिदमस्तु तिलोदकम् ॥

येऽबान्धवा बान्धवा ये येऽन्यजन्मानि बान्धवाः । ते सर्वे तृप्तिमायान्तु मयादत्तेन वारिणा ॥

वस्त्र निष्पीडनम्

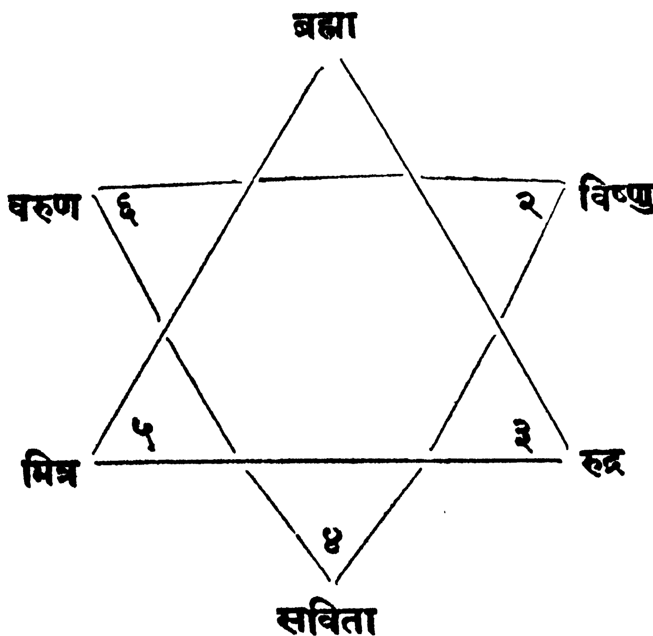
ये के चास्मत्कुले जाता अपुत्रा गोत्रिणो मृताः ॥
ते गृह्णंतु मया दत्तं वस्त्रनिष्पीडनोदकं ॥ १ ॥
इति वस्त्रनिष्पीडनोदकं दत्वा ।

આમ બોલી શુદ્ધ ઉત્તરીય વસ્ત્રના છેડાને ચોવડો કરી તર્પણ પાત્રમાં બોળી ડાબી બાજુએ નીચોવવો.

सव्येनशुद्धोदकेनाचम्य प्राणायामं कुर्यात् ॥

ત્યાર પછી સવ્ય કરી તર્પણ કરેલું જલ કાઢી નાંખી તે પાત્રમાં શુદ્ધ જલ પુરી આચમન પ્રાણાયામ કરી પાત્રમાં નીચે પ્રમાણે ષટ્દલ કરવું.

षड्दलम्

ત્યાર બાદ ગંધ અક્ષત જલવડે નીચે પ્રમાણે મંત્ર બોલી એકેક અર્ઘ આપવો.

ॐ ब्रह्मयज्ञान म्प्रथम म्पुरस्तात् द्विसीमतः सुरुचोव्वेनऽआवः ॥ सबुध्न्याऽउपमाऽअस्य विष्ठाः सतश्च योनिमसतश्च व्विवः ॥ १ ॥

ॐ ब्रह्मणे नमः એમ કહી એક અર્ઘ આપવો. (૧)

ॐ इदं विष्णुर्विचक्रमे त्रेधा निदधे पदम् । समूढमस्य पा ᳪ सुरे स्वाहा ॥ ॐ विष्णवे नमः (२)

ॐ नमस्ते रुद्रमन्यवऽउतोतऽइषवे नमः । बाहुभ्यामुतते नमः ॥ ॐ रुद्राय नमः ॥ ३ ॥ ॐ तत्सवितु० + ॐ सवित्रे नमः ॥ ४ ॥ ॐ मित्रस्य चर्षणी धृतो वो देवस्य सानसि । द्युम्नञ्चित्रश्रवस्तमम् । ॐ मित्राय नमः ॥ ५ ॥ ॐ इमम्मे वरुणश्रुधी हवमद्या च मृडय । त्वामवस्युराचके ॥ ॐ वरुणाय नमः ॥ ६ ॥

'सूर्योपस्थानम्'—ॐ अदृश्रमस्य केतवो व्विरश्मयो जनाँ अनु । ब्भ्राजन्तोऽअग्नयो यथा । उपयामगृहीतोसिसूर्य्याय त्वा ब्भ्राजायैषते योनिःसूर्य्याय त्वा ब्भ्राजाय ॥ सूर्य ब्भ्राजिष्ठ-भ्राजिष्ठ स्त्वन्देवेष्वसि भ्राजिष्ठोहम्मनुष्येषु भूयासम् ॥१॥हᳪसः शुचिषद्वसुरन्तरिक्षसद्धोता व्वेदिषदतिथिर्दुरोणसत् । नृषद्वरसदृ-तसद्व्योम सदब्जा गोजाऽऋतजाऽअद्रिजाऽऋतम्बृहत् ॥ २ ॥

ઉપર લખેલા બે મંત્રો ભણવા બાદ દિશાના દેવતાને નમસ્કાર કરવા.

(दिग्देवतानां नमस्काराः)—प्राच्यै—ॐ इन्द्राय नमः ॥ आग्नेय्यै—ॐ अग्नये नमः ॥ दक्षिणायै—ॐ यमाय नमः ॥ नैर्ऋत्यै ॐ निर्ऋतये नमः ॥ पश्चिमायै—ॐ वरुणाय नमः ॥ वायव्यै—ॐ वायवे नमः ॥ उदीच्यै—ॐ सोमाय नमः ॥ ईशान्यै—ॐ ईशानाय नमः ॥ ऊर्ध्वायै—ॐ ब्रह्मणे नमः ॥ अधस्तात्—ॐ विष्णवे नमः ॥ अवाच्यै—ॐ अनन्ताय नमः॥ (जलमध्ये) ॐ ब्रह्मणे नमः ॐ अग्नये नमः । ॐ पृथिव्यै नमः । ॐ ओषधिभ्यो नमः । ॐ वाचे नमः । ॐ वाचस्पतये नमः । ॐ महद्भ्यो नमः । ॐ विष्णवे नमः । ॐ अद्भ्यो नमः । ॐ अपाम्पतये नमः । वरुणाय नमः ॥

'मुखविमार्जनम्'—

ॐ संव्वर्चसा पयसा सन्तनूभिरगन्महि मनसा सꣳशिवेन ॥ त्त्वष्टा सुदत्रो व्विदधातु रायोनुमार्ष्टुतन्वो यद्विलिष्टम् ॥

'विसर्जनम्'—

ॐ देवा गातुविदो गातुं व्वित्त्वा गातुमित । मनसस्प्पतऽइमन्देवयज्ञꣳस्वाहा वातेधाः । 'अर्पणम्'

अनेन यथाशक्ति देवऋषिमनुष्यपितृतर्पणाख्येन कर्मणा मम-

समस्त पितृरूपी भगवान् जनार्दनवासुदेवः प्रीयताम् नमम
ॐतत्सत् ब्रह्मार्पणमस्तु । श्रीगयागदाधरस्तृप्यतु । ॐ विष्णवेनमः

(इति तर्पण प्रयोगः)

(इति तृतीयः पितृयज्ञः)

४ (चतुर्थः दैवयज्ञः) होमः

पारस्करगृह्यसूत्र—वैश्वदेवादन्नात् पर्युक्ष्य स्वाहा-
कारैर्जुहुयात्

વૈશ્વદેવને માટે ક્ષારવિનાનું અન્ન (રાંધેલો ભાત) હોય તેનાથી હોમ કરવો. વૈશ્વદેવ હોમ કર્યા શિવાય જે પાકમાંથી જમ્યા હોય તો પ્રાયશ્ચિત્ત થાય છે. કારણ કે,

पराशरः—

यदग्नौ हूयते नैव यस्य ग्रासो न दीयते ॥ अ-
भोज्यं तद्विजानीयात् भुक्त्वा चांद्रायणं चरेत् ॥

પાક (રસોઈ) થવા પછી જે અન્નનો હોમ તથા બલિદાન કરવામાં આવતું નથી તે અન્નનું ભોજન કરવામાં નિષેધ છે. કારણ કે તે અન્ન ખાધું હોય તો ચંદ્રાયણવ્રત કરી શુદ્ધ થવું. માટે વૈશ્વદેવ કર્યાબાદ ભોજન કરવું એમ વેદમાં પણ સ્પષ્ટ છે.

કદાચ રાંધેલો ભાત ન મળતો હોય તો કંદ મૂલ, વા કોઈ પણ જાતનું ફલ અથવા ઔષધી (સુગંધી) પદાર્થો ઘીની સાથે મિશ્ર કરીને હોમ કરવો. મતલબ એવી છે કે આ આપણો નિત્ય વિધિ છે. એનો કદાપિ ત્યાગ કરવો નહીં. વખતે અગ્નિ પણ ન મલે એવો સંભવ હોય તો જલવડે જલમાં (आवृत्ति) હોમ કરવો.

(प्रयोगः)

आचम्य-प्राणानायम्य-अद्यपूर्वोच्चारित एवंगुण-विशेषण विशिष्टायां शुभपुण्यतिथौ ममगृहे पंचसूनाजनितसकलदोषपरिहारपूर्वकंनित्यकर्मानुष्ठानसिद्धिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं पंचमहायज्ञैः अहं यक्ष्ये ॥

(ઉપર પ્રમાણે સંકલ્પ કર્યા બાદ નીચેના મંત્ર ભણી જમણા હાથની અનામિકા આંગલીમાં દર્ભની અથવા સુવર્ણની વીંટી પેહેરવી.)

ॐ पवित्रेस्थोवैष्णव्यौ सवितुर्वः प्रसव उत्पुनाम्यच्छिद्रेण पवित्रेण सूर्यस्यरश्मिभिः ॥ तस्य-

ते पवित्रपते पवित्रपूतस्य यत्कामः पुनेतच्छ-
केयम् ॥

(પછી નાના કુંડમાં અગ્નિને પ્રદીપ્ત કરીને ધ્યાન કરવું.)

ॐ चत्वारि शृंगात्रयो अस्य पादाद्वेशीर्षेसप्तह-
स्तासोऽअस्य ॥ त्रिधाबद्धोवृषभोरोरवीतिम-
होदेवोमर्त्यांआविवेश ॥ ॐ एषोहदेवः प्रदि-
शोनुसर्वाः पूर्वोंहजातः सउगर्भेअंतः ॥ सएव-
जातः सजानिष्यमाणः प्रत्यङ्जनास्तिष्ठति-
सर्वतोमुखः ॥

मुखंयः सर्वदेवानां हव्यभुक् कव्यभुक् तथा ॥
पितॄणां च नमस्तस्मै विष्णवे पावकात्मने ॥

(પછી અગ્નિનું પૂજન નીચે પ્રમાણે કરવું).

पावकनाम्ने वैश्वानरायनमः । अग्नयेअत्रं (જલ)
नमः । अग्नयेगंधं० । अग्नयेअक्षतान् पुष्पं० ।
अग्नयेनमोनमः ॥ अग्नेशांडिल्यगोत्रमेषध्वज
प्राङ्मुख मम संमुखोभव ॥

પછી જળની ધારા વડે અગ્નિની પ્રદક્ષિણા કર્યાબાદ મૃગિમુદ્રા (મધ્યમા અનામિકા અને અંગુઠા) વડે રાંધેલો ભાત તથા ઘીને મિશ્ર કરી (બોરના ફલ પ્રમાણે) નીચેના મંત્રોવડે બાર આહુતિ આપવી.

ॐ भूःस्वाहा इदं अग्नये नमम ॥ १ ॥

ॐ भुवः स्वाहा इदं वायवे नमम ॥ १ ॥

ॐ स्वः स्वाहा इदं सूर्यायनमम ॥ ३ ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः स्वाहाइदं प्रजापतयेनमम४

ॐ देवकृतस्यैनसोवयजनमासिस्वाहा इदं अग्नयेनमम ॥ ५ ॥

ॐ मनुष्यकृतस्यैनसो वयजनमासिस्वाहा इदं अग्नये० ॥

ॐ पितृकृतस्यैनसोवयजनमासिस्वाहा इदं अग्नये० ॥ ७ ॥

ॐ आत्मकृतस्यैनसोवयजनमासिस्वाहा इदं अग्नये० ॥ ८ ॥

ॐ एनसएनसोवयजनमसिस्वाहाइदं अ० ९

ॐ यच्चाहमेनो विद्वाँश्चकारयच्चाविद्वांस्तस्य सर्वस्यैनसोवयजनमसिस्वाहा इदं अग्नये० १०

ॐ प्रजापतयेस्वाहा इदं प्रजापतयेनमम ११

ॐ अग्नयेस्विष्टकृते स्वाहा इदं अग्नये स्विष्टकृते नमम ॥ १२ ॥

(પછી બાકીનું થોડું અન્ન લઈ બલીની પાંચ ઢગલી કુંડની આગળ મૂકવી).

ॐ धात्रेनमः इदं धात्रे नमम। ॐ विधात्रे नमः इदं विधात्रे०।

ॐ विश्वेभ्योदेवेभ्योनमः इदंविश्वेभ्योदेवेभ्यो० ॥

ॐ सर्वेभ्यो भूतेभ्योनमः इदंसर्वेभ्योभूतेभ्यो नमम। अपसव्येन ॐ समस्तपितृभ्यःस्वधानमः इदं समस्तपितृभ्यो०।

(ઉપર પ્રમાણે પાંચ બલી મૂક્યાબાદ ગોગ્રાસાદિ ગાય વિગેરે પશુ તથા વાયસાદિ પક્ષી વિગેરેને (બલિ) અન્ન આપવું.

भूमौ वितस्ति मात्रं उदकेन मंडलं कृत्वा बलिहरणं कुर्यात् ।

पूर्व.

उत्तर.

२ ॐ विधात्रे नमः इदं विधा०

१० ॐ उदीच्यैदिशे नमः इदं०

६ ॐ वायव्यै नमः इदं०

(देवयज्ञः)

१८ गृहदेवतानां नैवेद्यार्पणीय०

१७ ॐ भूतानांपतये नमः इदं०

१६ ॐ उषसे नमः इदं०

(मनुष्ययज्ञः)

१५ विश्वेभ्यो भूतेभ्यो०

१४ विश्वेभ्योदेवेभ्यो०

२० हंतते सनकादिभ्यो०

२२ ॐ यक्ष्मैतत्तेर्निर्णेजनं इतिपात्रं प्रक्ष्याल्य०

२१ ब्रह्मयज्ञसिध्यर्थं ३ गायत्रीजपः

दक्षिण.

१ ॐ धात्रेनमः इदं धात्रेनमम

७ ॐ प्राच्येदिशेनमः इदं०

३ ॐ वायव्यैदिशेनमः इदं०

८ ॐ दक्षिणस्यैदिशेनमः इदं०

४ ॐ वायव्यैदिशेनमः इदं०

१३ ॐ सूर्याय नमः इदं०

१२ ॐ अंतरिक्षाय नमः इदं०

११ ॐ ब्रह्मणे नमः इदं०

(नित्यश्राद्धम्)

(अपसव्येन)

१९ ॐ पितृभ्यःस्वधानमः इदं०

५ ॐ वायव्यै नमः इदं०

९ ॐ पश्चिमायैदिशेनमः इदं०

આ મંડલ જેનાથી ન બનતું હોય તો આગળ પત્રમાં બનાવેલી માત્ર પાંચ બલી મૂકવી.

पश्चिम.

सुरभिर्वैष्णवीमाता नित्यं विष्णुपदे स्थिता ॥
गोग्रासंतुमयादत्तं सुरभिः प्रतिगृह्यताम् ॥

इदं गोभ्यो न मम ॥

द्वौश्वानौ श्यामशबलौ वैवस्वतकुलोद्भवौ ॥
ताभ्यामन्नं प्रदास्यामि रक्षेतां पथि मां सदा ॥

इदं श्वभ्यां नमम ॥

यमोसि यमदूतोसि वायसोसि महामते ॥
अहोरात्रकृतं पापं बलिं भक्षतुवायसः ॥

इदं वायसेभ्यो नमम ॥

देवामनुष्याः पशवो वयांसि सिद्धाश्च यक्षोरगदैत्यसंघाः ॥ प्रेताः पिशाचास्तरवः समस्ता ये चान्नामिच्छंति मया प्रदत्तम् ॥

इदं देवादिभ्यो नमम ॥

पिपीलिकाकीटपतंगकाद्या बुभुक्षिताः कर्मनि-

योगबद्धाः ॥ प्रयांतु तेतृप्तिमिदंमयान्नं तेभ्यो-
वसृष्टं सुखिनो भवंतु ॥

इदं पिपीलिकाकीटपतंगेभ्यो० ॥

પછી હાથ ધોઈ યજ્ઞકુંડમાંથી ભસ્મ લઈ નીચેના મંત્રથી
ધારણ કરવી).

ॐ त्र्यायुषं जमदग्नेः कश्यपस्य त्र्यायुषं ॥
यद्देवेषु त्र्यायुषं तन्नो अस्तु त्र्यायुषं ॥ शता-
युषं ॥ बलायुषं ॥

(अग्निविसर्जनं)

गच्छ गच्छ सुरश्रेष्ठस्वस्थाने परमेश्वर ॥ यत्र
ब्रह्मादयो देवास्तत्र गच्छ हुताशन ॥ ॐ यज्ञ-
यज्ञंगच्छयज्ञपतिंगच्छस्वांयोनिंगच्छस्वाहा ॥
एषते यज्ञोयज्ञपतेसहसूक्तवाकः सर्ववीरस्तं जुष-
स्वस्वाहा ॥

(પછી દર્ભની વીંટી પેહેરી હોય તેનો ત્યાગ કરવો. બાદ
સંકલ્પ કરવો).

अनेन वैश्वदेवाख्येन कर्मणा श्रीयज्ञनारायण-

स्वरूपी परमेश्वरः प्रीयतां ॥ ॐ ततसत् ब्रह्मार्पणमस्तु ॥

(ભોજન કરવા અગાઉ ઉપર લખેલા બલિઓને પશુઓને આપ્યા બાદ ભોજન કરવું).

पंचसूना गृहस्थस्य चुल्लीपेषण्युपस्करः ॥
कंडनी चोदकुंभी च तासां पापस्य शांतये ॥
पंचक्लृप्ता महायज्ञाः प्रत्यहं गृहमेधिनां ॥

(पशुवधस्थानं सूना सूनाइव सूना हिंसास्थानगुणयोगात् चुल्ल्यादयः पंच गृहस्थस्य जीवादिहिंसास्थानानि)

ચૂલામાં લાકડાં બાળતી વખતે અજાણપણે અનેક જીવજંતુ બળી જાય છે. અનાજને દળતી વખતે ઘંટી (यंत्र)માં પણ જીવહિંસા થાય છે. ઝાડું કાઢતી વખતે પણ જીવહિંસા થાય છે. અન્નને ખાંડતી વખતે પથરામાં જીવ કચરાઈ જાય છે તેમજ (उदकुंभ) પાણીયારાંમાં જીવ અજાણપણે મરી જાય છે. આ પ્રમાણે પાંચ પ્રકારના દોષની નિવૃત્તિ માટે વેદો તથા "मनुस्मृति" ધર્મશાસ્ત્રના ગ્રન્થોમાં पंचमहायज्ञ કરવાનું લખ્યું છે માટે संध्या, देवपूजा, तर्पण, वैश्वदेव તથા अतिथि સત્કાર અવશ્ય કરવા.

૫ (अथ पंचमो मनुष्ययज्ञः)

(नृयज्ञोऽतिथिपूजनम्)

આ પાંચમો મનુષ્યયજ્ઞ કહેવાય છે એટલે મનુષ્યે ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહી પોતાના સમયાનુસાર અતિથિ અભ્યાગતની સેવા કરવી. કોઈપણુ જાતિનો બ્રાહ્મણુ હોય છતાં તેનાપર ક્રોધાતુર ન થતાં તેનું યથાશક્તિ સન્માન કરવું, અયોગ્ય શબ્દો બોલવા નહિં કારણુ કે મનુષ્યદેહમાં ઉત્પન્ન થઈ પોતાની ઉત્તમ જાતિનો ઓદ્ધો પોતાને હાથે છોડી દેવા માંગશો તો આગળ પુનઃ એજ જાતિમાં તમારો જન્મ થવો દુર્લભ છે જેમ આપણે ધર્મ તરિકે સમજી મિથ્યાવાદમાં પડવું તેના કરતાં ધર્મ શું વસ્તુ છે તેનું યથાર્થ મનન કરતા રહેવું. જુવો મનુભગવાન ધર્મની કેવી વ્યવસ્થા બતાવે છે.

वेदः स्मृतिः सदाचारः स्वस्य च प्रियमात्मनः ॥
एतच्चतुर्विधं प्राहुः साक्षाद्धर्मस्य लक्षणम् ॥१॥

ચારે વેદમાં કહેલી વાર્તા, (બાબતો) મન્વાદિ સ્મૃતિ, સિદ્ધ લોકો (महर्षि) એ પાળેલા સદાચાર, તથા પોતાના મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાના પ્રિય લાગે તેવા ધર્મો, આ ચાર પ્રકારથી ધર્મનું લક્ષણ બતાવ્યું છે.

ઉપર દર્શાવેલા ધર્મના લક્ષણસંબંધી વિચાર કરશો તો માલમ પડશે કે ધર્મ કેવી રીતે પાળવો જોઇએ કારણ કે એ પ્રભુએ ચાર વર્ણ બનાવી છે તેમાં બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય અને વૈશ્ય

એ ત્રણ જાતિને (દ્વિજ) કહેવાય છે તેણે (શ્રુતિ) એટલે વેદ અને (સ્મૃતિ) ધર્મશાસ્ત્રોમાં કહેલાં કાર્યો તથા શિષ્ટ પુરૂષોનો સદાચાર પાળવાને પ્રયત્ન કરવા. વળી મનુભગવાને કહ્યું છે કે,

योवमन्येत ते मूले हेतुः शास्त्राश्रयाद्विजः ॥
स साधुभिर्बहिष्कार्यो नास्तिको वेदनिंदकः २

ઉપર દર્શાવેલા વેદ તથા સ્મૃતિઓના વાકયોને માત્ર પોતાના દુરાગ્રહથી માનતો નથી તેને સજ્જનોએ પોતાની પંક્તિમાં દાખલ કરવો નહિ કારણ કે વેદ તથા સ્મૃતિની નિન્દા કરનારને શાસ્ત્રકારોએ નાસ્તિક ગણેલો છે.

વળી પોતાના સહાય માટે પિતા વા માતા તેમજ છોકરો તથા સ્ત્રી કાંઈ સાથે આવવાના નથી પરંતુ અંતસમયે એકજ ધર્મ સહાયતા કરશે. માટે સામાન્ય રીતે કોઇને હિંસા (કઠોર) વાક્ય રહેવાં નહિ હમેશાં સાચું બોલવું કોઇની વસ્તુ વગરકહે ઉપાડી લેવી નહિ. હમેશાં પવિત્રપણે રહેવું ઇંદ્રિયોને દુર વિષયોમાં ન જવા દેતાં પોતાના નિયમમાં રાખવી. અતિથિ તથા અનાથ પ્રાણિઓને અન્નવસ્ત્રાદિ દાન કરવું સર્વ ભૂત પ્રાણિપર સમદૃષ્ટિથી દયા રાખવી પડેલાં દુઃખસુખનું સહન કરવું આ પ્રમાણે સામાન્ય ધર્મ કહ્યો છે.

જેમ સમુદ્ર તથા નદીતરી જવા માટે વહાણ અથવા હોડીઓ સાધનરૂપ થાય છે તેજ પ્રમાણે સંસારરૂપ સમુદ્ર તરવા માટે

પ્રાણીમાત્રને માટે તેમાં ઉત્તમ દેહ ધારણ કરનારી સંસ્કારી દ્વિજ એઓને માટે તો પંચમહાવિધિ ઉત્તમ ગણાય છે માટે શ્રદ્ધાપૂર્વક એનું સેવન તથા આચરણ કરશો તો મનુષ્યદેહની સફળતા છે એમ માનવાને યોગ્ય છે.

(इति पंचमहायज्ञाः)

यज्ञोपवीत धारण विधिः

सूतके मृतके चैव गते मासचतुष्टये ॥
नवयज्ञोपवीतानि धत्वा पूर्वाणि संत्यजेत् ॥

જનનાશૌચ (પીંઢરૂં) તથા મરણનું સૂતક પ્રાપ્ત થાય તુટી જાય અથવા જનોઈ બદલવાને ૪ માસ થઈ ગયા હોય ત્યારે, નવીન યજ્ઞોપવીત ધારણ કરી પ્રથમ પેહેરેલી જનોઈનો ત્યાગ કરવો.

પ્રથમ આચમન પ્રાણાયામ કરી નિચેપ્રમાણે સંકલ્પ કરવો.

अद्येत्यादि० मम श्रौतस्मार्त कर्मानुष्ठानासिध्यर्थं (अमुक) कर्मांगत्वेन यज्ञोपवीतधारणं अहं करिष्ये ॥

પછી હાથમાં જનોઈને સંપુટ તરીકે રાખી દશવાર ગાયત્રીમંત્ર ભણી જવો. ત્યારબાદ નિચે પ્રમાણે નવતંતુ દેવતાનું आवाहन કરવું.

ॐ प्रथम तंतौ ॐकारं आवाहयामि ॥ १ ॥ द्वितीय तंतौ अग्निं आवाहयामि ॥ २ ॥ तृतीय तंतौ सर्पान् आवाहयामि ॥ ३ ॥ चतुर्थ तंतौ सोमं आवाहयामि ॥ ४ ॥ पंचमतंतौ पितृन् आवाहयामि ॥ ५ ॥ षष्ठ तंतौ प्रजापतिं आवाहयामि ॥ ६ ॥ सप्तम तंतौ अनिलं आवाहयामि ॥ ७ ॥ अष्टम तंतौ यमं आवाहयामि ॥ ८ ॥ नवम तंतौ विश्वान् देवान् आवाहयामि ॥ ९ ॥ ग्रंथिमध्ये ब्रह्मणेनमः ब्रह्माणं आवाहयामि ॥ ॐ विष्णवेनमः विष्णुं आवाहयामि ॥ ॐ रुद्रायनमः रुद्रं आवाहयामि ॥ तंतुदेवताभ्योनमः गंधाक्षतपुष्पाणि समर्पयामि ॥

પછી નીચેના મંત્રથી યજ્ઞોપવીત ધારણ કરવી.

ॐ यज्ञोपवीतं परमं पवित्रं प्रजापतेर्यत्सहजं पुरस्तात् ॥ आयुष्यमग्र्यं प्रतिमुंच शुभ्रं यज्ञोपवीतं बलमस्तुतेजः ॥ यज्ञोपवीतमसि यज्ञस्यत्वा यज्ञोपवीतेनोपनह्यामि ॥

પછી નિચેનો મંત્ર બોલી જુની યજ્ઞોપવીતનો ત્યાગ કરવો.

एतावद्दिन पर्यंतं ब्रह्मत्वं धारितं मया ॥ जीर्णत्वात् त्वत्परित्यागो गच्छ सूत्र यथा सुखं ॥ આ પ્રમાણે મંત્ર ભણી શિરોભાર્ગથી ત્યાગ કરી. યથાશક્તિ ગાયત્રી જપ કરવો.

संकल्पः—अनेन नवयज्ञोपवीतधारणेन श्रीपरमेश्वरः प्रीयतांनमम ॥ इति यज्ञोपवीत धारण विधिः

ली.

सनातनधर्मावलंबी,

शास्त्री अंबाशंकर शर्मा,

(वलसाड).

આ પુસ્તક સ્વધર્મપરાયણ યદુવંશીય

શેઠ ભીમજી જેરાજ મકનજી તરફથી

વિના મૂલ્યે આપવામાં આવશે.

જેને જોઇએ તેણે કોટ, મોદી સ્ટ્રીટ પોતાના રેહેવાના ઘર આગળથી મંગાવી લેવું.

મુંબઈ—ખેતવાડી બ્યાકરોડ ઘર નં. ૧–૨ અને ૩ અહીંયા "તત્વવિવેચક" છાપખાનામાં રા. ભીવા હરીએ છાપ્યું. તથા શાસ્ત્રી અંબાશંકર કલ્યાણજી શુક્લ એઓએ કથેડ્રલ સ્ટ્રીટ ઘર નં. ૪ માં પ્રગટ કર્યું.

સૂચના.

સર્વે સદ્‌ગૃહસ્થોને વિદિત કરવામાં આવે છે કે આ **પંચમહાયજ્ઞનું** પુસ્તક કેવલ શ્રુતિ તથા સ્મૃતિના આધારે રચવામાં આવ્યું છે. તો એનો ઉપયોગ કરવો એ દ્વિજમાત્રનો ધર્મ છે. વળી આ ગ્રન્થમાં કાંઈ ગમે તેની ઋચા તથા શ્લોકો ઉમેરવામાં આવ્યા નથી. માત્ર મનુસ્મૃતિ વિગેરે ધર્મશાસ્ત્રનાં પ્રમાણો અને લોકોને સમજવા માટે સરલ ભાષામાં વિધિ મુકવામાં આવ્યો છે તો સજ્જન ગૃહસ્થોએ હંસક્ષીરન્યાય પ્રમાણે એનો ઉપયોગ કરવો એવી આશા છે.

લી. શુભેચ્છક,

शास्त्री अंबाशंकर कल्याणजी शुक्ल

वलसाड.